

יינה של תורה

- מיוחד לחג הגאולה יט כסלו, ראש השנה לחסידות -

"ויותר יעקב לבדו": עומק המשמעות של "פוצו מעיינותיך חוצה"

ב' פירושים הפכיים ב"ויותר יעקב לבדו" / ב' טעמים הפכיים לגילוי תורת החסידות / "פוצו מעיינותיך חוצה" בתורה, בנפש האדם, בכלל ישראל, בעולם / הכל אחדות פשוטה / "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא"

על הפסוק בפרשתנו¹ "ויותר יעקב לבדו" - מצינו כו"כ פירושים. ב' מתוכם הם ב' קצוות הרחוקים לכאורה זה מזה בתכלית:

בגמ' איתא²: "נשתייר על פכים קטנים" (ורבותינו בעלי התוס'³ מצאו רמז בתיבת "לבדו" - "אל תיקרי לבדו אלא לכדו") - והיינו שיעקב נותר עבור התעסקות בעניינים "קטנים"; מאידך מצינו במדרש⁴ דברים מופלאים במאוד אודות "יתור" זה של יעקב "לבדו": "אין כא-ל", ומי כא-ל? - "ישורון" - ישראל סבא. מה הקב"ה כתוב בו⁵ ונשגב ה' לבדו, אף יעקב ויותר יעקב לבדו. דעניין זה

(1) לב, כה.

(2) חולין צא, סע"א.

(3) עה"פ. וכ"ה בבחיי (בשם "רבותינו ז"ל") ורע"ב עה"פ.

(4) רבה פע"ז, א.

(5) ישעיה ב, יז.

לקראת שבת

ד"ויותר יעקב לבדו" הוא גבוה ונעלה במאוד, ועד שמדמים את ענין זה ל"נשגב ה' לבדו", אחדותו של הקב"ה כמו שתתגלה לעתיד לבוא, וכהמשך הכתוב "ונשגב ה' גו' ביום ההוא".

דזה ברור אשר כל הפירושים שיש בפסוק אחד קשורים ושייכים זה ל"ז" - ובוודאי שגם העניין דנשתייר על פכים קטנים הוא עניין אחד עם העילוי ד"ונשגב ה' לבדו" המרומז בפסוק זה.

כבר נודעו דברי השל"ה⁷ אשר מועדי השנה יש להם רמז בפרשיות שקוראים בתורה בזמנם. והנה המועד די"ט כסלו, חג גאולתו של אדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע ממאסרו בעד הפצת תורת החסידות - חל בהרבה שנים בשבוע שקוראים בתורה פ' וישלח⁸, ובוודאי שיש רמז ע"ז בפסוק.

והנה בעניין גילוי ופרסום תורת החסידות, ידועה השאלה: וכי איך אפשר אשר בדורות הראשונים, ש"אם ראשונים כמלאכים אנו וכו"⁹ לא זכו לזה - ודווקא בדורות האחרונים אכשור דרא ונתגלה אור שבעת הימים מורנו הבעש"ט הקדוש ותורת החסידות?

ובזה מצינו ב' תשובות כלליות, הפוכות זמ"ז:

הטעם הא' הוא שאדרבא, היא הנותנת: דווקא בדרא דעקבתא דמשיחא, צריך לאור הנעלה ביותר שבכוחו יוכלו עם בני ישראל לעמוד בנסיגות ובקשיים דחבלי משיח. ונודע מה שאמרו צדיקים¹⁰, אשר שמו של הבעש"ט הק' הוא ישראל, כשמו של עם ישראל. והוא כמשל האדם המתעלף שצריכים לעוררו מהתעלפותו, אשר העצה לזה היא שקוראים שמו באוזניו וחוזר לחיים¹¹.

(6) כמבואר בהרבה מקומות. וראה בלקוטי שיחות ח"ג ע' 782. - הובא כמ"פ במדורנו זה.

(7) חלק תושב"כ ר"פ וישב.

(8) ואף בשנים שאינו חל בפ' וישלח, אלא בפ' וישב, הרי ידוע מה דאי' בזה"ק (זח"ב סג, ב. פח, א) שמשבת "מיני' מתברכין כולהו יומין", והיינו, שמשבת פ' וישלח "מתברך" גם יומא ד"י"ט כסלו, ומובן שיש שייכות וקשר ביניהם.

(9) ראה שבת קיב, ב. ועוד.

(10) הרה"ק רבי פינחס מקאריץ נ"ע.

(11) הובא בכת"י דא"ח ישן לא נודע למי (נדפס בסה"מ תרס"ג ע' רנא [ובהוצאה החדשה ח"א ע' קמא]) ע"ש. וידוע גם משל רבינו הזקן נ"ע שהחסידות היא כאבן טובה שבכתר המלך, שהמלך שוחקה ומאבדה לרפואת בנו יחידו, פן ואולי יכנס בפיו ויצילהו (קובץ 'התמים' חו' ב ע' מט - בספר המקובץ מכל הקובצים בח"א ע' עב).

לקראת שבת

יג

והטעם הב' הוא להיפך: דבהיות ונמצאים קודם הזמן דימות המשיח, ה"ז ע"ד מ"ש בכתבי האריז"ל¹² (ומובא במגן אברהם¹³ ובשו"ע אדמו"ר הזקן¹⁴ בעל השמחה והגאולה) שבערב שבת יש לטעום מתבשילי השבת ("טועמי' חיים זכו"). ועד"ז כשנמצאים ב"היום השישי" דשית אלפי שנים דהוי עלמא¹⁵, קודם ה"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים", מתחיל להתגלות ולהתנוצץ בעולם, בדרך טעימה עכ"פ, מגילוי פנימיות התורה שתהי' בב"א ע"י משיח צדקנו¹⁶.

וגם כאן בוודאי שב' הטעמים אינם בסתירה זה-לזה, ואדרבה הם עולים בקנה אחד, וכפי שיתבאר בס"ד.

בי"ט כסלו נפעלה ההתחלה דקיום ציווי המשיח לבעש"ט הק' "יפוצו מעיינותיך חוצה"¹⁷. ובכללות הוא שיש "מעין" ויש "חוצה", והכוונה היא שה"מעין" עצמו יהיה בה"חוצה", וזאת באופן ד"יפוצו". משמעות הדברים: ישנו "מעין מים חיים" המורה על נביעה מבלי הפסק, והוא מעלה עליונה בטהרה¹⁸. וישנו "חוצה" מקום יבש ללא מים חיים. והמטרה היא, לא רק שיפוצו מימי המעיין ויהיו ב"חוצה" אלא שבחוצה עצמו יהיה "מעין".

עניין זה, בקשר להתגלות תורת החסידות, ישנו בכו"כ דרגות:

א. "מעין" הוא פנימיות התורה, שבה ניכר ונראה האלוקות שבתורה דהיא עוסקת באלוקות ובעולמות העליונים. וה"חוצה" (בערכה) הוא הגליא דאורייתא, שלפי חוץ נראה שעוסקת בדברים גשמיים שאין נראה ונגלה בהם האלוקות בפשטות.

והנה, עוד קודם התגלות החסידות היו מגדולי ישראל שעסקו בגליא ובסתים דאורייתא גם יחד. ורק שתורת ה"סוד" נשארה ב"סודיותה" והנגלה בגילוי ולא קרב זה אל זה.

החידוש המיוחד די"ט כסלו הוא, אשר הלומד פנימיות התורה, הנה גם ה'נגלה' שבתורה שלו נראה מאוחד בגלוי עם פנימיות התורה. דמתגלה איך שהתורה היא "תורה אחת" וכל עניין

12) פרי עץ חיים שי"ח רפ"ג. שעה"כ ענין טבילת ע"ש.

13) או"ח סי' רנ סוסק"א.

14) שם ס"ח.

15) ראה רמב"ן בראשית ב, ג' כי ששת ימי בראשית הם כל ימות עולם, כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה, שלכך אמרו יומו של הקב"ה אלף שנים. . היום השביעי שבת רמז לעולם הבא שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים".

16) החילוק בין ב' טעמים אלו לגילוי החסידות נתבאר בריבוי מקומות בלקוטי שיחות, ומהם: ח"ג יט כסלו (בעיקר הטעם הא'), ח"ז הוספות ב' ניסן (בעיקר הטעם הב'). ח"כ יט כסלו (הנפק"מ בין ב' הטעמים). חל"ה יט כסלו (ב' קטרוגים. בכללות הוא ההבדל בין חסידות חב"ד וחסידות הכללית). וכאן נת' התיווך בין ב' הטעמים.

17) איגרת הקודש הידועה דהבעש"ט לגיסו ר' גרשון מקיטוב. נדפסה בתחילת ספר תולדות יעקב-יוסף ובכ"מ.

18) ראה רמב"ם הל' מקואות פ"ט ה"ח: "מה בין מקוה למעיין וכו'".

לקראת שבת

בנגלה יש לו פירוש גם בפנימיות, וכל עניין בפנימיות מתגלה גם ב'נגלה' (כמבואר רבות בתורת החסידות). ונעשה שה'נגלה' עצמו נעשה "מעין" של אלוקות ודביקות גלויה בהשי"ת.

ב. "ישראל מתקשראן באורייתא"¹⁹. וכמו שנפעל "פוצו מעיינותיך חוצה" בתורה עצמה, פעל זה ג"כ בישראל, אשר גם בהם ישנו העניין ד"מעין" - פנימיות וסתים דנשמתא, ו"חוצה" - גליא שבנשמתא. כלומר: ישנם חלקים פנימיים בנשמה בבחי' "מעין מים חיים", המקום שבו הנשמה עומדת בדביקות נצחית עם בוראה ומשם מגיעה האמונה. ואילו ה"חוצה" זה החלקים החיצוניים יותר של הנשמה, ובעיקר כח השכל שהוא אינו מרגיש בדביקות עם הקב"ה, ואדרבה הוא חוקר בהבנה והשגה וכו'.

דהן אמת שאף קודם גילוי החסידות היה בכל איש ישראל "מעין מים חיים" של אמונה פשוטה בה' אחד מפנימיות הנשמה - שאף השפיעה עליו בגלוי. וכמו"כ היה לו "גליא" של שכל והבנה. ורק שהשכל וההבנה באלוקות לא התאחדו עם האמונה.

מחידושיה של תורת החסידות היא, ובמיוחד בתורה שנתגלתה ע"י כ"ק רבינו הגדול נ"ע בחסידות חב"ד, אשר האמונה והקבלת עומ"ש דלמעלה מן השכל והדעת (מעין), באים בעצמם בהסברה ובביאור נרחב בשכל ובהבנה ("חוצה") עד שנעשים לחד ממש. דבשכלו והבנתו הוא עוסק בהבנת עניינים שבאמונה ובהתקשרות הפנימית בין יהודי לקוב"ה.

ג. וכמו שהוא בכל איש ישראל, כן הוא גם בכללות הקומה שלימה דעם ישראל. שבו יש עניין ה"מעין" - צדיקים ורועי ישראל דבהם ניכר ונרגש הקשר ביניהם ובין הקב"ה בגלוי ממש. ו"חוצה" - כל איש ישראל מחוטב עציך עד שואב מימך, שבהם אין נראה ונגלה כ"כ הקשר לאלוקות²⁰:

גם קודם גילוי החסידות היו ראשי אלפי ישראל משפיעים דעת ומידות ישרות לכלל ישראל, אלא שהיה זה בעיקר באופן שהם נשארו בהד' אמות דתורה ותפילה, וכלל ישראל למד מהם תורה ושמע והתחנך על מידותיהם הטובות. אמנם, החידוש דגילוי החסידות הוא, אשר הצדיקים יוצאים לראות בעני עמם, ועוסקים בענייניהם של כל אחד מישראל בהתעסקות גמורה - ומדברים עם ה"עני" (ד"אין עני אלא בדעה"²¹) באותיות ובאופנים שהוא מכיר ויודע.

ויתירה מזו: כיוון שה'מעיינות' צריכים להגיע בכל מקום ובכל פרט דה'חוצה" - לכך מתעסקים ראשי אלפי ישראל גם בעניינים גשמיים דעם ישראל!

(19) זח"ג עג, א.

(20) ראה בזה תניא פ"ב.

(21) נדרים מא, א.

לקראת שבת

טו

ד. התורה הק' היא הנשמה והפנימיות של העולם, שלא נברא אלא "בשביל התורה שנקראת ראשית"²², ובוודאי כשנפעל בתורה "יפוצו מעיינותיך חוצה", חייב להיות דוגמתו גם בעולם:

ידוע שמהתבוננות בבריאה אפשר לבוא לידיעה והכרה ד"ש בעל הבית לבירה זו". אך מכיון שהכרה זו באה מהתבוננות בהנהגת העולם ובטבע הבריאה הרי הידיעה באלוקות הבאה עי"ז אינה אלא באותה דרגא באלוקות המלוכשת בעולם, שהוא שם "אלקים" שבגימ' "הטבע". אמנם, לבוא ולהכיר בשם ההוי' שהוא הדרגא באלוקות שלמעלה מעניני העולם והטבע, זאת אי אפשר כ"א ע"י ניסים ונפלאות של שידוד מערכות הטבע, ואז מתגלה שם הוי' שלמעלה מהעולם.

עד גילוי החסידות, הנה הכרת וידיעת הבורא עצמו שלמעלה מהעולם - "המעין", היה אפשר רק ע"י שידוד מערכות הטבע, ושכירת גדרי העולם "חוצה". וב"חוצה" - העולם עצמו לא הי' גילוי שם הוי'.

חסידות חידשה, שהעולם עצמו יגלה ויביא לידי הכרה וידיעה בבחי' האלוקות שלמעלה מהעולם. זאת ע"י שהיא מסבירה בשכל אנושי ענייני אלוקות, ומשתמשת במשלים מענייני העולם להסביר איך העולם מאוחד ומיוחד עם הבורא ית"ש שלמעלה מעלה מהעולם והטבע.

הכח לחבר שתי קצוות כמו ה"מעין" וה"חוצה" שבכל א' מהאופנים האמורים, אינו יכול לבוא מה"מעין" כשלעצמו, שהרי הוא מוגדר בלהיות סתים ולא גליא. וכמו בתורה, שחלק הסוד שבתורה, כשמו כן הוא "סוד", ואינו יכול לבוא לידי גילוי, ובוודאי שחלק הגליא אינו סוד. האיחוד בין שני החלקים יכול להיות רק מכח "עצם התורה" שמצדה ה"סתים דאורייתא" וה"גליא דאורייתא" כולא חד.

דהיינו: ה"גליא" וה"סתים" אינם אלא ב' חלקים של דבר אחד, דכמביטים על פרטיו רואים "גליא" ורואים "סתים" ונראה שהם בסתירה זל"ז. אבל כשמביטים לכל הדבר יחד, איך שהוא דבר אחד אזי נראה ונגלה כיצד בעצם אין ה"גליא" וה"סתים" אלא שלימות אחת.

דוגמא לדבר: ע"פ תורה יש חילוק במצוות בין "קלה שבקלות" ובין "חמורה שבחמורות"²³. ועם זאת הדין ברור²⁴: "האומר שאין התורה מעם ה', אפי' פסוק אחד, אפי' תיבה אחת, אם אמר משה אמרו מפי עצמו ה"ז כופר בתורה. וכן הכופר בפירושה והוא תורה שבעל פה". דכשמדברים בפרטים חיצוניים, בוודאי שאפשר לחלק בין מצוה לחברתה, אבל כשמדברים מצד עצם העניין

(22) פרש"י בראשית א, א. וראה ב"ר פ"א, ד.

(23) להרבה עניינים, וכמו על מה מחוייבים למסור הנפש, ומה ביהרג ואל יעבור; איזו מצוה דוחה את חברתה וכו'.

(24) רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח.

לקראת שבת

שכל זה הוא תורה - הרי בוודאי שאין מצווה שהיא יותר "תורה" ממצווה אחרת, וכולן משלימות זו את זו.

וכ"ה בנוגע לחיבור הגליא והסתים דאורייתא, דכאשר מתגלה "עצם התורה", התורה בעצמותה היא כולא חד - והכל עניין אחד ממש.

ובאותה הדרך הוא גם בישראל: החילוק בין סתים דנשמתא וגליא דנשמתא יכול להתבטל רק מכח עצם הנשמה ("יחידה שבנפש"), שמצידו הסתים והגליא כולא חד - נשמה אחת. דבהסתכלות חיצונית על הפרטים, רואים הבדל והפרש בין ה"סתים" לבין ה"גליא". אבל כשמסתכלים על העצם של הנשמה, מה שהיהודי הוא יהודי, הנה מצד זה אין הפרש בין "פנימיות הנשמה" ל"חיצוניות הנשמה" - דשניהם נשמה אחת של יהודי, וכל פרטיה משלימים זה את זה. ועל-כן יכולה גם האמונה הפנימית להשפיע על שכל האדם ושאר כוחותיו, דהכל חד.

[וכן החילוק בין ראשי אלפי ישראל לשאר ישראל מתבטל מכח עצם כללות ישראל ("יחידה הכללית") דכל ישראל חד ממש המה, ומכח זה יכול להיות שראשי אלפי ישראל מעורבים בעיניי המון העם בתכלית].

ובדוגמא זאת הוא גם בעולם בכלל: זאת אשר העולם מתנהל בגלוי ע"י שם אלוקים וא"א שתתגלה בו ההנהגה דשם הוי' ("הי' הוה ויהי' כאחד"), אין זה אלא כשרואים את ב' ההנהגות הללו כב' הנהגות נפרדות. אבל מצד עצמותו ית' - הכל חד, ויכולה להיות ההתגלות.

נמצינו למדים שב' הטעמים על גילוי תורת החסידות: א) להציל מחושך הגלות; ב) גילוי מוקדם דימות המשיח - חד המה. דהיכולת להציל משיח מחושך הגלות ולהחיות את ה"חוצה" ב"מעיינות" נלקח מהכח ה"עצמי" שיגלה המשיח. דבימות המשיח יראה ויתגלה איך שהכל הוא עצם אחד ממש - ואין עוד מלבדו.

וזהו הרמז בפרשתנו לי"ט כסלו - בפסוק "ויותר יעקב לבדו": דההתעסקות עם הפכים קטנים וה"בירורים" התחתונים, בא מכח ה"נשגב ה' לבדו" ד"ביום ההוא" - אמינות אחדותו של הקב"ה, שהוא לבדו הוא - שמצדו אין סתירה בין עליונים ותחתונים ובין ה"מעייין" ל"חוצה" ויכול להתקיים "יפוצו מעיינותיך חוצה" בשלימות.

